

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 8, 2011

[Назад](#)

[Головна](#)

УДК 336.711.65:339.924

С. О. Савелко,
к.держ.упр., Академія муніципального управління

ДОСВІД ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ СИСТЕМ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Анотація. Визначено передумови євроінтеграційних процесів у банківському секторі країн Західної Європи. Досліджено процеси банківської інтеграції.

Annotation. Pre-conditions of eurointegration processes are certain in the bank sector of countries of Western Europe. The processes of bank integration are explored.

Ключові слова: Банківська система, інвестиційна привабливість, інтеграційний процес, фінансова політика.

Вступ

У сучасних умовах розвитку процесів глобалізації та інтернаціоналізації європейські банки стали важливими фінансовими посередниками, котрі забезпечують фінансовими ресурсами учасників міжнародних відносин. З метою більшого охоплення ринку, європейські банківські установи пропонують поряд з традиційними, і нові види послуг: лізинг, факторинг, інформаційне забезпечення, випуск пластикових карток та ін. Розвиток інтеграційних процесів в повній мірі базується на інтернаціоналізації банківської діяльності, котра стала розвиватися особливо інтенсивно у другій половині ХХ століття.

У перші післявоєнні роки діяльність банківських систем багатьох країн була направлена, в першу чергу, на розв'язання внутрішніх проблем національних економік. Водночас, в 50-х роках відбулися суттєві зміни в розвитку міжнародної діяльності банків. Вони були пов'язані, з одного боку, зі змінами на політичній карті світу – розпадом колоніальної системи. Колишні колонії, самовизначившись, проводили першочергові економічні реформи, в т.ч. і в банківській сфері. Як правило, іноземні банки, що діяли на їх території, націоналізувалися або попадали під вплив місцевих властей. В цих умовах проникнення на банківські ринки даних країн стало набувати скритих форм „технічної допомоги”, придбання акцій в місцевих банках, тощо.

З іншого боку, розвиток інтеграційних процесів в Західній Європі сприяв „взаємопроникненню” банківських систем. З початку 60-х років ряд національних валют почали поступово перетворюватись в єврогроші в тій частині, котра оберталась на світовому ринку. Поряд з євродоларами виникли євромарки, єврофранки і т.д., тобто авуари, які не підпорядковувались національним системам регулювання.

Аналіз останніх наукових досліджень.

Теоретичні та прикладні аспекти розвитку банківської системи України було досліджено такими відомими вітчизняними науковцями та практиками як: І. Алексєєв, О. Барановський, О. Вовчак, В. Гесць, О. Кіреєв, М. Козоріз, В. Корнєєв, М. Крупка, В. Міщенко, Т. Смовженко, В. Стельмах, І. Хома та ін. Разом з тим питання ефективного розвитку банківської системи з урахуванням євроінтеграційних процесів України залишаються не достатньо дослідженими.

Постановка завдання

- визначити передумови євроінтеграційних процесів у банківському секторі країн Західної Європи;
- дослідити процеси банківської інтеграції.

Результати

В умовах жорсткої конкуренції американські банки прагнули розширити свою зарубіжну діяльність і, перш за все, у країнах Західної Європи. В період проникнення в Європу американських банків, місцеві банки були ще в процесі свого становлення і їх діяльність була спрямована, в більшості, на освоєння внутрішніх ринків, чому сприяли й інтеграційні процеси, що започатковувались в Європі. Освоєння зарубіжних ринків банками Західної Європи стало здійснюватися пізніше – з другої половини 60-х років.

Із середини 70-х років екстенсивний шлях освоєння зарубіжних ринків банками провідних економічних центрів – США, Західної Європи, Японії змінився на інтенсивний, мінявся сам характер діяльності зарубіжних банків. Завдячуючи процесам концентрації і централізації банки Західної Європи суттєво підвищили свої можливості щодо створення широкої зарубіжної мережі.

П'ять причин інтернаціоналізації виділяє в своїх працях П.Каллієр: по-перше, банки почали виходити на зарубіжні ринки за своїми клієнтами, відкриваючи там філії та відділення. По-друге, банки, відчуваючи на своїх вітчизняних ринках значну конкуренцію, були змушені розширювати свою діяльність на зарубіжних ринках, де конкуренція була слабшою. По-третє, банки, розширюючи діяльність на міжнародних ринках, могли використовувати власні продукти за відносно низьку вартість. По-четверте, до інтернаціоналізації спричинила також потреба країн в розширенні світових ринкових зв'язків. По-п'яте, банки, розширюючи свою діяльність, могли позичати капітал там, де він був найдешевший [4, с.423].

У працях У.Штойбера зазначається, що процес інтернаціоналізації став поштовхом до двох наступних важливих моментів європейської інтеграції банків. З одного боку, змінилась організаційна структура банківських систем європейських країн. Причиною цього була різниця в концентраціях банківських систем, натомість існувала потреба в наданні різних банківських послуг, відтак, існуючі до того спеціалізовані банківські системи поступово трансформувались в універсальні. З іншого боку, організаційні зміни сприяли розширенню закордонних зв'язків банків, банки почали шукати закордонних партнерів для можливості відкриття кореспондентських рахунків [6, s.177].

Можна стверджувати, що процес інтернаціоналізації банківської діяльності призвів до зміни традиційних підвалін в банківських системах країн та зростання їх концентрації.

Передумовами інтеграційних процесів у банківському секторі країн Західної Європи, на нашу думку, стали економічні процеси, зокрема:

- тісні торговельні відносини;
- відносна наближеність законодавства, особливо в економічній та фінансовій сферах;
- активна участь у спільних економічних проектах та інституціях;
- порівнюваний рівень показників економічного розвитку;
- дотримання визначених (взаємно узгоджених) критеріїв конвергенції.

Інтеграційні процеси в Європі створили якісно нові умови для діяльності банків. Економічна інтеграція посилила концентрацію і централізацію банківського капіталу як всередині окремих європейських країн, так і на міжнародній арені. Вона стимулювала розширення зв'язків між західноєвропейськими банківськими системами.

Процес банківської інтеграції в найбільш вираженій формі спостерігається в міжнародних банківських центрах, таких як Лондон, Париж, Франкфурт-на-Майні та ін. Тут іноземні банки інтегровані в національні кредитні системи, відбувається їх злиття між собою та з місцевими банками. Банківська інтеграція об'єднує національні банківські ринки в єдиний ринок, в межах якого забезпечується можливість відкриття банків-країн членів співтовариства та надання усього спектру

банківських послуг.

На сучасному етапі економічного розвитку європейські банки займають лідируючі позиції. Так, серед 847 банків світу з балансовою вартістю понад 100 млрд.дол., на початок XXI століття, більша половина – європейські. Серед 25 найбільших банків світу 14 – банки країн Євросоюзу, загальна сума їх активів у 2001р. становила 7733,13 млрд.дол., або 52,8% загальної суми активів 25 банків світу [1, с.28].

Першу позицію серед банківських установ Євросоюзу займає британський HSBO Holding (станом на 1 липня 2001 року), який за розмірами активів займав шосте місце серед 25 найбільших банків світу, за розмірами ринкової капіталізації – друге місце [1, с.28].

Друга позиція серед банківських установ Євросоюзу належить німецькому Deutsche Bank, який зайняв у 2001 р. серед банків Західної Європи перше місце за загальним обсягом активів і третє – серед 25 найбільших банків світу. Deutsche Bank в 2000 році зайняв перше місце в світі, а в 2001 році – друге місце за обсягами діяльності на форексному ринку світу [1, с.29].

Важливою рисою діяльності західноєвропейських банків була висока ступінь концентрації. Так, в 1985 році на 4 найбільших банки Великобританії (Barclays, National Westminster, Midland і Lloyds) припадало близько 40% вкладів та 50% кредитів країни, тоді як в 4 найбільших банках Німеччини цей показник складав близько 10%, Франції – близько 20% [5, с.102].

Частка п'яти найбільших банків в сумарних активах у 2005 році складала в: Німеччині – 19,4%, Великобританії – 45,50%, Франції – 40,80%. Понад 50% припадало на п'ять найбільших банків: Італії – 50,50%, Іспанії – 51,80%, Бельгії – 75,80%, Нідерландів – 82,90%. При цьому характерно, що дохідність капіталу найвищою була у Великобританії (19,4%), Іспанії (18,0%), Бельгії (17,2%), тоді як в Німеччині вдвічі менша (9,5%) [2].

Аналіз ступеню концентрації діяльності банків ЄС показав, що найвища ступінь концентрації характерна для банківських систем Бельгії та Нідерландів (понад 70%). Висока концентрація характерна для найбільших банків Іспанії та Італії (близько 50%). Нижчий рівень концентрації притаманний Німеччині, Франції та Великобританії – менше 50% [2].

Аналізуючи ці показники, ми приходимо до висновку, що сучасною рисою банківської системи Європи є її належність до домінуючої групи банків. Кількість цієї групи в певній мірі залежить від ступеня відкритості банківської системи. Наведені дані свідчать, що Великобританія, Німеччина та Франція, маючи найбільш відкриті банківські системи, найменше залежать від найбільших банків. Це, на нашу думку, є позитивним явищем.

Банківські системи європейських країн займають лідируючі позиції на міжнародному фінансовому ринку. Їх діяльність характеризують як загальні принципи, так і певні особливості. До загальних принципів функціонування європейських банківських систем, на нашу думку, можна віднести дворівневу побудову, розділення функцій центрального банку та всіх інших банків, контроль з боку центрального банку та інших державних органів за діяльністю банківських установ. Водночас, характер і умови функціонування банківських систем кожної країни відрізняються певними особливостями, що пов'язано з різними історичними умовами та рівнем національної економіки в період їх формування. Особливості функціонування банківських систем європейських країн можна простежити на прикладі банківських систем Великобританії, Франції та Німеччини. Ці банківські системи мали найбільшу кількість банків та відділень, що становило найбільший фінансовий потенціал ЄС. Банки цих трьох країн тісно співпрацювали та були активними в процесі інтернаціоналізації і глобалізації.

Британська банківська система базується на багатих історичних традиціях і є однією з найбільших інноваційних систем світу. Французька банківська система є універсальною, разом з тим, найбільш національною, характеризується запровадженням процесу інновацій. Німецька банківська система була теж універсальною і однією з найбезпечніших банківських систем, з високими вимогами капіталізації, системою, де вільно впроваджувались інновації. Особливістю універсальної банківської системи були індивідуальні відносини з клієнтами: приватними особами, фірмами. Універсальні банки, надаючи широкий спектр послуг, обслуговували клієнтів на різних стадіях фінансового життя. Для приватних осіб – це послуги з накопичення, базові послуги ведення рахунків, виплата заборгованості, вклади та депозити, консультації та інше; для юридичних – цикл послуг з розміщення коштів, консультування, коротко- та довгострокового фінансування, придбання інвестицій, продажу фірм, злиття та інше.

Банки цих трьох країн займали найвищі рейтинги серед тисячі найбільших банків світу. В 1970-1978 роках найсильніші позиції серед 300 найбільших банків світу займали 4 французьких банки, 4 німецьких банки і 4 британських банки [5, с.99]. При цьому, позиції французьких та німецьких банків зміцнювались, а британських слабшали. Це стало результатом повільного реагування британських банків на зміни на світових фінансових ринках.

В 1991 році серед тисячі найбільших банків світу було 7 британських банків, 9 німецьких і 9 французьких. Фінансовий потенціал банків названих країн був надзвичайно різноплановий [5, с.77]. Так, якщо в Німеччині та Франції банківські системи були універсальними, то у Великобританії змішана, яка включала і спеціалізовані банки. Разом з тим, банки Великобританії, Німеччини та Франції відіграли провідну роль в інтеграції банківських систем.

Банківська система Великобританії має добре розвинену інфраструктуру, опирається на потужний грошовий ринок, тісно пов'язана з головними фінансовими центрами світу, переважно зорієнтована на обслуговування міжнародних економічних відносин. Банк Англії є найстарішим фінансовим інститутом. Реально незалежний від уряду, формально він все ж підпорядковується Міністерству фінансів. Клієнтами Банку Англії є: комерційні банки, які проводять клірингові операції, центральні банки інших країн, котрі мають рахунки та тримають золото в Банку Англії, англійський уряд, який здійснює бюджетні платежі через рахунки, відкриті в Банку Англії.

Комерційні банки Великобританії поділяються на „оптові“ та „роздрібні“. „Роздрібні“ банки обслуговують переважно громадян та малий бізнес, мають розгалужену філійну мережу (в 1995 році вона нараховувала понад 12 тисяч відділень) та характеризуються високим ступенем концентрації та централізації банківського капіталу [5, с.166]. Провідну роль в банківській системі Великобританії відіграють комерційні банки Barclays, National Westminster, Midland, Lloyds. Ці банки утворені шляхом злиття та поглинань, контролюють фінансові компанії за кордоном, свої розрахунки здійснюють через Лондонську клірингову палату.

„Оптові“ банки проводять прийом вкладів за вищими відсотковими ставками та розміщують їх на ринку капіталів. До них відносять торгові банки, які традиційно займалися гарантуванням торговельних операцій. Вони надають фінансові послуги для структурних перебудов, беруть участь в управлінні різними фондами, надають консультації та рекомендації для зацікавлених клієнтів.

Значне місце в банківській системі Великобританії посідають іноземні банки, яких понад 400. Більшість з них відкривають свої офіси в Лондоні для обслуговування ділових партнерів в міжнародному банківському центрі.

Банківська система Франції складається з трьох ланок: центрального банку, комерційних банків та спеціалізованих кредитних установ. Для Банку Франції характерні функції, які не виконують інші центральні банки. Зокрема, Банк Франції веде рахунки приватних осіб, надає кредити приватним особам, здійснює валютно-обмінні та інші операції.

Основною складовою банківської системи Франції є комерційні банки універсального типу, яких у Франції близько 360, із них біля 160 – іноземні з 35 країн світу [3, с. 161].

До спеціалізованих кредитних установ Франції відносять фінансові фірми, банки взаємного страхування, ощадні та муніципальні кредитні каси, спеціальні фінансові установи.

Однією з найрозвинутіших банківських систем Європи є німецька, яка має деяку особливість – найважливіші фінансові установи є не приватними, а державними структурами. У 2003 р. в Німеччині нараховувалось більше 500 ощадних кас, які мали у своїй сукупності більше 20000 філій [3, с. 160]. Майже всі вони – муніципальні заклади. Відповідно власниками і гарантами збереження вкладів виступають міста і округи. Основні їх завдання – надати населенню, що проживає на їх території, певний набір послуг по збереженню заощаджень і задоволенню потреб жителів в кредитуванні за рахунок місцевих вкладів. Ощадкаси об'єднані в регіональні союзи, що беруть участь у фінансуванні центральних банків федеральних земель. Останні це називають „домашніми банками“. Вони консультують своїх членів, надаючи їм допомогу з правових питань, а також виступають розрахунковими (кліринговими) центрами. Нині ощадкаси є найбільшою групою кредитно-фінансових установ Німеччини. Близько 60% всіх німців мають той чи інший рахунок в ощадкасі.

Німецькі державні банки вже тривалий час знаходяться під пильною увагою Європейської комісії через невідповідність правилам конкуренції, прийнятим у ЄС. Банки державного сектору, маючи державні гарантії, могли залучати фінансування дешевше, ніж їхні конкуренти з приватного сектору. В результаті компромісу між німецькою стороною та ЄС системою гарантій німецьким земельним банкам поступово буде відмінено, реформуватиметься система взаємодій між банками та їхніми власниками (урядами земель), надання банкам державної допомоги регулюватиметься відповідними законами ЄС.

Передбачається, що у перспективі німецькі земельні банки консолідуватимуться, використовуючи ефективніше свій капітал, скорочуючи резерви, від чого в кінцевому результаті зможуть виграти не лише приватні банки, чий скарги відносно діяльності земельних банків були спрямовані в Європейську комісію, а й клієнти банків, які можуть сподіватись на поліпшення обслуговування в конкурентній боротьбі.

До вступу в ЄС готувався і банківський сектор країн Центральної та Східної Європи. Оскільки перетворення, що відбувались в банківських системах східноєвропейських країн були подібними, розглянемо їх на прикладі Польщі.

Зокрема, в Польщі було прийнято ряд законів, які суттєво розширили правову базу польських банків і узгодили банківське законодавство зі стандартами ЄС. Характерним для банківського сектору Польщі стала присутність іноземного капіталу, посилення конкуренції, подальша приватизація державних банків, консолідація

банківського капіталу. У 2001р. із 71 банку іноземному капіталу належало 48 або 68%, польському – 23 або 32% [3, с. 161]. Більшість банків за участю іноземного капіталу, що функціонують у Польщі, належать до міжнародних груп.

Головними перетвореннями банківської системи Польщі перед вступом до ЄС, на нашу думку, стали: динамічний розвиток банківського сектора, посилення конкуренції, покращення якості обслуговування клієнтів. Водночас, прихід іноземного банківського капіталу приніс і певні загрози. Зокрема, іноземні банки націлені на отримання значних прибутків, не були зацікавлені у кредитуванні малого та середнього бізнесу. Прагнучи мінімізувати витрати, вони не розширювали мережу відділень. Через брак необхідних механізмів ускладненим залишався і нагляд за їх діяльністю.

Банки країн Центральної та Східної Європи дещо відрізнялись від банківського сектору країн Західної Європи. П'ятнадцять і більше років тому, в умовах соціалістичного господарювання, банківські системи у країнах Східної Європи були широко захищені від іноземної конкуренції, там була висока частка ринку, що належала державним інститутам. Держава часто виступала і в якості кредитора і вкладника. Відсутньою, та й непотрібною в той час, була інформація про фінансовий стан як банків, так і їх клієнтів.

На прикладі Польщі ми бачимо, що процеси глобалізації, інтернаціоналізації, виникнення нових банківських технологій, перетворення, що відбуваються в Європі, змусили банківський сектор Східної Європи відмовитися від старих моделей на користь випробуваних західних зразків відкритої економіки.

Першочергово розширювалась правова база діяльності банків цих країн і узгодження її зі стандартами ЄС. Окрім того, характерними рисами більшості банківських систем країн „нової хвилі” були: відчутність конкуренції з боку банків країн ЄС, подальша приватизація банківських систем, здебільшого за допомогою іноземного капіталу, консолідація банківських систем, збільшення частки іноземного капіталу.

До головних результатів реформування банківської системи країн Центральної та східної Європи можна віднести її структурну перебудову, лібералізацію процентних ставок та банківських операцій, часткове приведення банківського законодавства та системи банківського нагляду у відповідність до міжнародних норм та стандартів ЄС.

Приєднання до ЄС в травні 2004 року десяти європейських держав поставило на порядок денний ЄС розв'язання другої проблеми – валютної інтеграції країн нового розширення. Для 10-ти зазначених держав, на відміну від 15-ти попередніх, запровадження євро буде обов'язковим.

Для входження до ЄВС країни повинні будуть дотримуватись Маастрихтських критеріїв. На першому етапі, ще до вступу до ЄС, їм необхідно було продемонструвати незворотній рух до ринкової економіки та конкурентоспроможність, макроекономічну стабільність. При цьому, вони керуються власною валютною політикою, хоч ЄЦБ рекомендує зростаючу орієнтованість на євро.

На другому етапі, після приєднання до ЄС, нові країни повинні досягти певного прогресу щодо виконання умов, необхідних для запровадження євро, координувати зі співтовариством свою економічну та фінансову політику, подавати щорічні програми конвергенції.

На третьому етапі нові країни повинні не менш як 2 роки брати участь у механізмі обмінних курсів II (виконувати угоду про режим курсу національної валюти до євро). Його допустимі коливання - +/- 15%.

Четвертий етап передбачає виконання кількісних параметрів запровадження євро, відмову від обігу національної валюти.

Висновки

Інтеграційні процеси в банківській сфері країн ЄС можна розглядати на двох рівнях: макро- та мікрорівнях.

На мікрорівні проходить співпраця, відбувається злиття банківських установ різних країн. На макрорівні інтеграція розвивається між державами в формі координації банківської політики країн-членів ЄС. При цьому, обидва рівні банківської інтеграції взаємодіють між собою.

В розвитку європейського фінансового ринку проглядається дві тенденції: з одного боку посилюється інтеграція ринків фінансових послуг для корпорацій та інших великих клієнтів, поступово набуваючи рис єдиного ринку; з іншого – ринки роздрібних послуг переважно зберігають національний характер. Однак, і на ці ринки все більше проникають новітні технології, які дозволяють споживачам з різних країн ЄС користуватись послугами банків із країн-партнерів.

Створення інтегрованого оптового фінансового ринку передбачає забезпечення доступу суб'єктів економічної діяльності на ринки капіталів країн-членів ЄС, розробку законодавчих норм для торгівлі акціями та іншими цінними паперами та врегулювання ризиків, забезпечення більш прозорого середовища для транскордонних операцій по злиттю банків та інших фінансових інститутів, розробку єдиних правил діяльності інвестиційних та пенсійних фондів.

Створення єдиного ринку роздрібних фінансових послуг передбачає покращення інформування споживачів про стан і динаміку цього ринку, розробку юридичних та інших процедур оздоровлення фінансових установ, усунення бар'єрів в національних правилах роздрібно торгівлі і зменшення вартості транскордонних платежів.

Банківська інтеграція на макрорівні включає в себе гармонізацію банківської справи, вирівнювання умов міжбанківської конкуренції. До її основних елементів можна віднести контроль за міжнародною діяльністю банків країн-членів ЄС в рамках ЄС компетентними органами країни походження та країни визнання, єдині норми капіталу банків, єдину ліцензію, створення спільного міждержавного органу для погодження політики регулювання та контролю за діяльністю банків.

Література

1. Мусієць В. Розвиток національної банківської системи як шлях інтеграції України до ЄС / Мусієць В. // Фінанси та кредит. -2009.-№6. - С.27-34.
2. Саркісянц А.Г. Формирование новой мировой банковской индустрии/ Саркісянц А. Г. //Аудитор. – 2006. - №6. //www.gaa.ru/biblio/audit/auditor/0606_02.asp.
3. Шенаєв В. Економіка інтегрованої Європи: проблеми та перспективи / Шенаєв В. // Журнал європейської економіки. - 2008.-№6. - С.160-162.
4. Callier P. „Professional Trading”, Exchange rate Rist and the Growth of International Banking. A Note, Banca Nazionale del Lavoro 2006, nr 159, s.423-424.
5. Paluszak G. Systemy bankowe w procesie europejskiej integracji walutowej. – Poznan: Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, 2002. - 203 с.
6. Steuber U. International Cooperation and Competition among Banks in Europe, w: The Development of Financial Institution in Europe, 1956-1976, red J.E. Wadsworth, J.S.G. Wilson., H. Fourmier, A.W.Sijthoff-Leyden, Lejda 1977, s.175-176, 189.

Стаття надійшла до редакції 19.07.2011 р.

ТОВ "ДКС Центр"